

Sygn. akt I UK 223/18

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 1 października 2019 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Katarzyna Gonera (przewodniczący)

SSN Jolanta Frańczak

SSN Zbigniew Korzeniowski (sprawozdawca)

Protokolant Anna Matura

w sprawie z odwołania M. B. (wcześniej M.Ż.)
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w P.
o zwrot nienależnie pobranej renty rodzinnej przyznanej w drodze wyjątku,
po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Pracy i Ubezpieczeń Społecznych
w dniu 1 października 2019 r.,
skargi kasacyjnej ubezpieczonej od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)
z dnia 26 października 2017 r., sygn. akt III AUa (...),

**uchyla zaskarżony wyrok i sprawę przekazuje Sądowi
Apelacyjnemu w (...) do ponownego rozpoznania oraz orzeczenia
o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Sąd Apelacyjny w (...) w części uwzględnił apelację organu rentowego i wyrokiem z 26 października 2017 r. zmienił wyrok Sądu Okręgowego w P. z 8 listopada 2016 r. w ten sposób, że oddalił odwołanie M.Ż. (obecnie B.) od decyzji pozwanego z 17 lutego 2016 r. w zakresie dotyczącym obowiązku zwrotu

nienależnie pobranych świadczeń za okres od 1 lipca 2014 r. do 31 stycznia 2016 r. w kwocie 16.440,55 zł.

Pozwany decyzją z 17 lutego 2016 r. zobowiązał M.Ż. do zwrotu nienależnie pobranych świadczeń za okres od 1 lipca 2014 r. do 31 stycznia 2016 r. w kwocie 16.440,55 zł i odsetek za okres od 26 lipca 2014 r. do wydania decyzji w kwocie 1.088,42 zł. Stwierdził, że świadczenie przyznane w drodze wyjątku nie przysługuje w razie osiągnięcia przychodu z pracy zarobkowej, o czym uprawniona była informowana (art. 134 ust. 1 pkt 1 w związku z art. 101 pkt 1 i art. 138 ust. 1 ustawy z 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z FUS – dalej także „ustawa”).

M.Ż., urodzona [...] 1993 r., miała prawo do renty rodzinnej od 1 czerwca 2001 r., przyznanej na podstawie art. 83 ustawy. Prawo przyznane zostało na okres do 28 lutego 2009 r. z możliwością przedłużenia w przypadku kontynuowania nauki w szkole i programowego jej ukończenia, nie dłużej niż do osiągnięcia 25 lat. Wypłata świadczenia była przedłużana z uwagi na kontynuowanie nauki wpierw w zasadniczej szkole zawodowej a następnie w technikum dla dorosłych i w policealnej szkole zawodowej dla dorosłych. Renta od lipca 2014 r. wynosiła 844,45 zł a od marca 2015 r. 880,45 zł. Od 2 lipca 2014 r. odwołująca się podjęła zatrudnienie w Studium Fryzur „W.” w wymiarze $\frac{1}{4}$ etatu jako fryzjerka. Wynagrodzenie wynosiło 400 zł. Po podjęciu zatrudnienia początkowo mieszkała u babci a następnie w wynajętym pokoju. Za wynajem pokoju płaciła 300 zł a za opłaty licznikowe 100 zł. Rentę rodzinną przeznaczała na koszty utrzymania i dojazdu do szkoły. Przed podjęciem zatrudnienia odwołująca się była z matką w ZUS-ie w P., aby uzyskać informację, czy może podjąć zatrudnienie w trakcie pobierania renty rodzinnej. Pracownica ZUS udzieliła informacji, że jest to możliwe, o ile przychody nie przekroczą najniższego wynagrodzenia. Odwołująca się nie informowała pracownicy ZUS, że pobiera rentę rodzinną przyznaną w drodze wyjątku. W decyzjach doręczanych jej po uzyskaniu pełnoletności nie było też takich informacji.

Na podstawie powyższych ustaleń Sąd Okręgowy w P. wyrokiem z 9 listopada 2016 r. zmienił decyzję i stwierdził, że odwołująca się nie jest zobowiązana do zwrotu nienależnie pobranych świadczeń wraz z odsetkami. Stwierdził, że koniecznym warunkiem przyznania prawa do renty rodzinnej w

drodze wyjątku jest brak niezbędnych środków utrzymania. Granicą jest osiągnięcie przychodów na poziomie najniższego świadczenia przyznawanego w trybie zwykłym. Odwołująca się spełniała ten warunek, albowiem wynagrodzenie, jakie otrzymywała za pracę, wraz z rentą rodzinną w trybie wyjątku nie przekraczały kwoty minimalnego wynagrodzenia. Przesłanka braku niezbędnych środków utrzymania istniała w całym spornym okresie i dlatego wypłacane jej świadczenie nie ustało (art. 101 pkt 1 ustawy) i nie było też świadczeniem nienależnym w rozumieniu art. 138 ust. 2 ustawy. Nie został też spełniony warunek właściwego pouczenia. Treść decyzji doręczanych odwołującej się nie wypełniała obowiązku z art. 138 ust. 2 pkt 1 ustawy – dokonania pouczenia prawnego na tyle zrozumiałego, konkretnego i wyraźnego, aby ubezpieczona mogła je odnieść do własnej sytuacji.

Sąd Apelacyjny stwierdził, że błędne było ustalenie Sądu pierwszej instancji co do tego, że odwołująca się nie wiedziała, że pobiera rentę rodzinną przyznaną w drodze wyjątku oraz że nie była poinformowana o obowiązku powiadomienia organu o osiągnięciu przychodu. Bez znaczenia są twierdzenia odwołującej się o zasięgnięciu przed podjęciem zatrudnienia informacji w organie rentowym. Z końcem sierpnia 2012 r. ukończyła zasadniczą szkołę zawodową uzyskując konkretny zawód. Renta w drodze wyjątku jest odmiennym świadczeniem od świadczeń przyznawanych w trybie ustawy z 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z FUS po spełnieniu ustawowych przesłanek. Odmienny jest także rygoryzm w zakresie zachowania prawa do świadczenia. I tak, o ile w przypadku rent rodzinnych reguły zawieszania i zmniejszania świadczeń oparte są na zasadach określonych w art. 103-106 ustawy, o tyle w przypadku rent przyznanych w drodze wyjątku prawo do świadczenia ustaje, gdy ustanie którykolwiek z warunków wymaganych do uzyskania tego prawa (art. 101 pkt 1 w związku z art. 83 ust. 1 ustawy). Treść art. 83 ustawy jest jednoznaczna – przesłanką przyznania renty rodzinnej w drodze wyjątku jest przede wszystkim niemożność podjęcia pracy ze względu na wiek, a nie kontynuowanie nauki czy brak środków do życia, jak wywodził Sąd pierwszej instancji. Dlatego też, kontynuowanie nauki przez osobę znajdującą się w trudnej sytuacji materialnej niemającą środków na pokrycie niezbędnych potrzeb, która jednakże jest ze względu na wiek i posiadany poziom kwalifikacji zdolna do podjęcia pracy zarobkowej, nie może uzasadniać przyznania i pobierania prawa do

świadczenia w drodze wyjątku. Oceny tej nie zmienia treść decyzji z 27 czerwca 2001 r. o przyznaniu świadczenia. Zawarta w niej możliwość przedłużenia świadczenia po przekroczeniu 16 roku życia w przypadku kontynuowania nauki nie może być rozumiana sprzecznie z treścią art. 83 ustawy i może dotyczyć tylko takich przypadków, w których osoba po ukończeniu 16 roku życia kontynuuje naukę i nie ma kwalifikacji do podjęcia zatrudnienia. Nie może natomiast być rozumiana tak, że każde kontynuowanie dalszej nauki, także przez podnoszenie kwalifikacji przez osobę zdolną z racji wieku i posiadanych kwalifikacji do podjęcia zatrudnienia i do tego łączącą naukę z pracą dającą przychody, uzasadnia zachowanie prawa do świadczenia przyznanego w drodze wyjątku. Skoro M.Ż. w lipcu 2014 r., zawierając umowę o pracę, była z racji wieku i posiadanych kwalifikacji osobą zdolną do pracy, to wraz z podjęciem zatrudnienia i pozyskaniem przychodu z tego tytułu utraciła prawo do świadczenia w drodze wyjątku. Pozwany decyzją z 10 lutego 2016 r. orzekł o wstrzymaniu wypłaty świadczenia. Natomiast 17 lutego 2016 r. wydał decyzję zwrotową, która była prawidłowa. Pobrane kwoty były świadczeniem nienależnym. Obowiązek zwrotu nie dotyczy jednak odsetek naliczonych w zaskarżonej decyzji.

W skardze kasacyjnej zarzucono „naruszenie przepisów prawa materialnego”: 1) art. 138 ust. 2 pkt 1 ustawy z 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z FUS, przez błędną wykładnię ujawniającą się w nieprawidłowym uznaniu, że dokumenty znajdujące się w aktach rentowych określające wysokość świadczenia, w szczególności decyzje waloryzacyjne i załączone do nich pouczenia, uzasadniają przyjęcie okoliczności, że odwołująca się została prawidłowo pouczone o skutkach zaniechania poinformowania organu rentowego o osiągnięciu dochodu z tytułu zatrudnienia, w sytuacji kiedy odwołująca się twierdzi, że przesyłane do niej dokumenty nie zawierały takich pouczeń, a w aktach rentowych brak jest dowodów doręczenia skarżącej pism organu rentowego te pouczenia zawierających; 2) art. 83 ust. 1 ustawy z 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z FUS, przez błędną wykładnię i przyjęcie, że fakt osiągnięcia niewielkiego dochodu z tytułu zatrudnienia w wymiarze $\frac{1}{4}$ etatu pozbawia prawa do renty rodzinnej przyznanej w drodze wyjątku, mimo że uprawniona nie osiągała dochodu pozwalającego na zapewnienie minimalnych środków utrzymania.

We wniosku o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania wskazano na istotne zagadnienie prawne – czy renta rodzinna przyznana w drodze wyjątku może przysługiwać osobie, która z uwagi na własną naukę w szkole średniej jest w stanie osiągnąć niewielki dochód niepozwalający na zaspokojenie podstawowych potrzeb życiowych.

Skarżąca wniosła o uchylenie wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zarzuty skargi uzasadniają uwzględnienie jej wniosku o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania.

W sprawie znaczenie mają dwie szczególne instytucje, pierwsza to renta rodzinna przyznana w drodze wyjątku, druga to nienależne świadczenie. Różne stanowiska pozwanego oraz Sądów pierwszej i drugiej instancji w tej sprawie mają swe źródło w wykładni i stosowaniu art. 83 ustawy emerytalnej, co też nie jest obojętne dla stosowania art. 138 ust. 2 pkt 1 tej ustawy.

1. Pierwszy zarzut skargi dotyczy problematyki pouczenia świadczeniobiorcy o konsekwencjach osiągania dochodu i łączy go z warunkiem zwrotu świadczenia. W istocie więc kwestionuje te ustalenia faktyczne, na podstawie których Sąd Apelacyjny stwierdził, że skarżąca była pouczone i nie było przeszkód do stosowania art. 138 ust. 2 pkt 1 ustawy. Można by uznać, że zarzut skargi nie jest zasadny, skoro w postępowaniu kasacyjnym decydują ustalenia faktyczne dotyczące pouczenia świadczeniobiorcy, których skarżąca nie podważa (nie zarzuca naruszenia prawa procesowego - art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c.). Sąd Najwyższy związany jest ustaleniami faktycznymi, na których oparto zaskarżony wyrok (art. 398¹³ § 2 k.p.c.), dlatego też związany jest ustaleniem, że do skarżącej dotarło pouczenie ujęte w decyzjach. Rzecz jednak w tym, że w art. 138 ust. 2 pkt 1 chodzi o pouczenie „o braku prawa do ich pobierania” (świadczeń). To uzasadnia pytanie, czy takie są właśnie ustalenia faktyczne Sądu Apelacyjnego. W uzasadnieniu skarżonego wyroku podano, iż „zmienić należało ustalenia faktyczne stanowiące podstawę rozstrzygnięcia poprzez przyjęcie, że M.Ż. miała

świadomość tego, że pobiera rentę rodzinną przyznaną w trybie wyjątku, oraz ma obowiązek powiadomić organ rentowy o osiągnięciu przychodu, czego jednak nie uczyniła”. Podkreślić jednak należy, że obowiązek powiadomienia organu o osiągnięciu przychodu nie jest tym samym obowiązkiem który jest określony w art. 138 ust. 2 pkt 1, tj. obowiązkiem pouczenia o braku prawa do pobierania świadczenia, czyli świadczenia wypłaconego mimo zaistnienia okoliczności powodujących ustanie lub zawieszenie prawa do świadczenia albo wstrzymanie wypłaty świadczenia.

2. W sprawie zostało ustalone, że skarżąca miała świadomość, iż pobiera rentę rodzinną przyznaną w drodze wyjątku oraz że miała obowiązek powiadomić organ rentowy o osiągnięciu przychodu. Czym innym jest jednak ocena czy takie pouczenie było wystarczające, czyli czy skarżąca była pouczona o tym, że gdy osiągnie jakikolwiek przychód, to utraci świadczenie lub w ogóle dojdzie do ustania prawa do renty przyznanej w drodze wyjątku, a dalej czy taki warunek jest uprawniony, zatem czy rzeczywiście wynika z ustawy. Wymaga to podkreślenia, gdyż w sprawie poprzestaje się na tezie, że samo pouczenie o obowiązku informowania o przychodzie jest wystarczające jako przesłanka stwierdzenia nienależnie pobranego świadczenia. Osiągnięcie niewielkiego zarobku nie musiało być przesłanką utraty prawa do renty rodzinnej przyznanej w drodze wyjątku (o czym niżej). Pouczenie jako warunek zwrotu nienależnie pobranego świadczenia polega na pouczeniu o braku prawa do jego pobierania, co nie musi być równoznaczne z pouczeniem o obowiązku informowania o osiągnięciu przychodu. Sąd Apelacyjny stwierdza w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku, że w decyzji z 10 sierpnia 2012 r. wstrzymującej wypłatę renty rodzinnej (k. 168 akt rentowych) jest pouczenie a w nim zobowiązanie ubezpieczonej (pkt VIII) do powiadomienia organu o osiągnięciu przychodu – w przypadku pobierania świadczenia w drodze wyjątku. Sąd Apelacyjny przyjmuje więc za pozwanym, że przesłanką ustania prawa do renty (*ex lege*) było osiągnięcie jakiegokolwiek przychodu, wszak takie jest uzasadnienie decyzji pozwanego z 10 lutego 2016 r., wydanej z urzędu, a wstrzymującej wypłatę renty z powodu „osiągania przychodu z tytułu wykonywania pracy zarobkowej”.

3. Dla rozstrzygnięcia przedmiotowej sprawy istotne są zatem dwie kwestie. Pierwsza to odpowiedź na pytanie, czy pouczenie było prawidłowe, którą otwarto już wyżej, i druga, czy osiągnięcie stosunkowo niedużego przychodu stanowiło faktyczną i prawną przesłankę ustania prawa do renty rodzinnej przyznanej w drodze wyjątku. W tym miejscu należy zwrócić uwagę, że decyzja o przyznaniu renty miała charakter konstytutywny (a nie deklaratoryjny jak w sprawie o zwykłą rentę). Wątpliwe jest zatem czy przy takim charakterze decyzji prawo do świadczenia miałoby ustawać już tylko na mocy samego zdarzenia faktycznego. Prawo miałoby więc swój początek w decyzji konstytutywnej, natomiast jego ustanie (czy utrata) zależałoby już od samego przychodu. Wymagałoby to akceptacji dla hybrydowej konstrukcji stosunku prawnego, rozpoczętego decyzją konstytutywną a zakończoną decyzją deklaratoryjną ze względu na przychód. Taką decyzję warunkowałoby też prawidłowe pouczenie w aspekcie przesłanek z art. 138 ust. 2 pkt 1 ustawy.

W tej sprawie nie jest oceniana decyzja wstrzymująca prawo do renty (nie wniesiono od niej odwołania), a tylko decyzja stanowiąca o zwrocie świadczenia, lecz i w tym zakresie aktualne są takie same wątpliwości dotyczące wykładni i stosowania prawa. Sama konstrukcja może być spójna, gdy obie decyzje, czyli pierwotna i kończąca, będą konstytutywne, a tylko przychód jako zdarzenie faktyczne w świetle art. 83 ustawy będzie ujmowany jako przesłanka nienależnego świadczenia, jednak nie bezwzględna, lecz tylko względna (o czym niżej). Oznacza to, że warunkiem prawidłowego pouczenia jako przesłanki nienależnie pobranego świadczenia było poinformowanie odwołującej się, że przychód będzie miał wpływ na ocenę dalszego prawa do renty rodzinnej przyznanej w drodze wyjątku lub nawet zdecyduje o jej utracie. Zauważony dysonans w tej sprawie polega na tym, że gdyby renta ustawała z mocy prawa (*ex lege*) ze względu na osiągnięty przychód, to zbędne byłoby wydanie decyzji wstrzymującej prawo do świadczenia. Z decyzji Prezesa Zakładu z 27 czerwca 2001 r. o przyznaniu renty nie wynika warunek, że uzyskanie przychodu będzie równoznaczne z ustaniem prawa do świadczenia. Nie zastrzeżono w niej, że osiągnięcie jakiegokolwiek przychodu spowoduje ustanie prawa od renty. Takie pouczenie mogło być zawarte w kolejnych decyzjach. Aktualna jest wówczas druga kwestia, czy taka negatywna przesłanka prawa do

dalszej renty rodzinnej przyznanej w drodze wyjątku ma oparcie w ustawie i czy zawsze jest zasadna, czyli niezależnie od wysokości przychodu. Treść art. 83 ustawy, prócz treści dotyczącej możliwości wydania decyzji uznaniowej przez Prezesa Zakładu, określa przesłanki przyznania szczególnego świadczenia, z których można wyprowadzać jego warunki i w konsekwencji pouczenie o konieczności ich spełnienia. Nieuprawnione jest jednak twierdzenie, że każdy przychód powoduje od razu (*ex lege*) utratę (ustanie) prawa do tego świadczenia.

4. Renta rodzinna przyznawana na podstawie art. 83 ustawy jest świadczeniem szczególnym, przede wszystkim dlatego, że abstrahuje od warunków renty rodzinnej określonych w ustawie. Po przyznaniu świadczenia w drodze wyjątku powstaje pytanie o dopuszczalność stosowania do tej szczególnej renty przepisów ustawy o ustaniu lub zawieszeniu prawa albo o wstrzymaniu renty. Odpowiedź nie może być negatywna, bo skoro stosuje się je do renty zwykłej, to również - co najmniej odpowiednio - do renty szczególnej. Kwestia ta nie budzi wątpliwości w sprawie z tym zastrzeżeniem, że pozwany przyjął, iż osiągnięcie przychodu (wedle decyzji – jakiegokolwiek przychodu) uzasadnia wstrzymanie prawa do renty. Oczywiście nie jest tak w przypadku zwykłej renty rodzinnej, bo osiągnięcie przychodu nie jest przesłanką do ustania prawa do renty (art. 103 i następne ustawy). Innymi słowy, skoro ustanie prawa do świadczenia jest ściśle określone w ustawie (por. art. 101 i 107 ustawy), to czy podstawa ustania renty rodzinnej w drodze wyjątku jest również określona w ustawie. Punktem wyjścia jest zatem art. 83 ustawy. Od razu można dostrzec, że o przyznaniu świadczenia decyduje względ na całkowitą niezdolność do pracy lub wiek osoby ubezpieczonej. W tej sprawie decydował wiek, gdyż skarżąca otrzymała rentę ze względu na wiek z wyraźnym zastrzeżeniem (w decyzji Prezesa Zakładu Ubezpieczeń Społecznych z 27 czerwca 2001 r. – w aktach rentowych), że wypłata renty po przekroczeniu 16 roku życia może nastąpić po przedłożeniu zaświadczenia o kontynuowaniu nauki w szkole i programowym jej ukończeniu, nie dłużej jednak niż do osiągnięcia 25 lat.

5. Prawo skarżącej do renty po 16 roku życia zależało przede wszystkim od dalszej nauki. Podała w odwołaniu od decyzji, że uczęszcza do Policealnej Szkoły Zawodowej. W takiej sytuacji nie można aprobować wykładni zaskarżonego wyroku, że szczególna renta rodzinna przyznawana na podstawie art. 83 ustawy

jest odmiennym świadczeniem i w konsekwencji odmienny „jest także rygoryzm w zakresie zachowania prawa do świadczenia”. Ten „rygoryzm” miałby polegać na funkcji jedynie alimentacyjnej tego świadczenia do czasu, gdy dziecko zdobędzie zawód i zacznie pracować, czyli bez względu na to, czy dalej się uczy. Czyli prawo do kształcenia miałoby ustąpić przed obowiązkiem samodzielnego zarobkowania. Tak dalece idąca wykładnia nie jest uprawniona. Punktem odniesienia jest standard z art. 68 ustawy, czyli zapewniający dziecku rentę rodzinną do czasu ukończenia nauki w szkole (co do zasady nie dłużej niż do osiągnięcia 25 lat życia). Decyzja wstrzymująca skarżącą prawo do świadczenia nie odwołuje się do ustania uprawnienia ze względu na brak nauki w szkole (por. 68 ust. 1 pkt 2 ustawy).

6. Decyzja wstrzymująca prawo do renty z 10 lutego 2016 r. w podstawie prawnej bardzo ogólnie odwołuje się do ustawy emerytalnej a za przyczynę podaje osiągnięcie przychodu. Na podstawie art. 83 ustawy nie można stwierdzić, że osiągnięcie jakiegokolwiek przychodu jest równoznaczne z ustaniem prawa do renty. Pozwany przyjął takie założenie. Nie byłoby sporu, gdyby taki zapis istniał w art. 83 i jednocześnie określał kwotę przychodu lub jego granicę, a nawet rodzaj przychodu. Niewątpliwie art. 83 pozwala organowi na uznanie, bo oparty jest na klauzuli generalnej braku „niezbędnych środków utrzymania”.

7. Zarówno w doktrynie jak i w orzecznictwie sądowym przyjmuje się, że brak niezbędnych środków utrzymania jako przesłanka prawa do ubiegania się o świadczenia przyznawane w drodze wyjątku musi być oceniany indywidualnie (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 9 stycznia 2012 r., III UK 36/11 i powołane w nim wyroki). W wyroku Naczelnego Sądu Administracyjnego z 20 października 2017 r., I OSK 941/17, wskazano, że ustawodawca w art. 83 ust. 1 nie wprowadza sztywnych kwot, wykluczających możliwość przyznania świadczenia w trybie szczególnym. Przyznawanie renty rodzinnej w drodze wyjątku na poziomie minimalnej renty z ubezpieczenia rentowego nie musi być równoznaczne ze stwierdzeniem, że odwołująca się ma już niezbędne środki utrzymania, czyli że każdy przychód (zarobek) powoduje utratę prawa do renty. Chodzi bowiem o środki na koszty podstawowego utrzymania. Jak wskazano, rentę przyznano ze względu na wiek łączony z prawem do kontynuowania nauki. W przypadku zwykłej renty uczniowi nie zakazuje się uzyskiwania przychodów. W przypadku zaś renty

rodzinnej przyznanej w drodze wyjątku uzyskanie przychodu miałyby powodować utratę świadczenia, co przy niewielkim zarobku powodowałoby istotne pogorszenie sytuacji materialnej, która w pierwszej kolejności stawiałaby pod znakiem zapytania uzyskanie ochrony, dla której świadczenie zostało przyznane na czas nauki w szkole. Rentę uzasadniał jednak brak środków utrzymania, w czasie nauki w szkole. W sprawie znaczenie ma zatem norma (ogólna) wyprowadzana z art. 83 ustawy, która nie może przyjmować założenia, że w każdym przypadku uzyskania przychodu, czyli nawet nieznacznego przychodu, zawsze dochodzi do utraty renty rodzinnej w drodze wyjątku. Z regulacji tej wynika, że przesłanką prawa do świadczenia jest brak niezbędnych środków utrzymania, a nie brak jakichkolwiek przychodów. Nie jest więc tak, że renty nie otrzymują ci, którzy ze względu na wiek mogą uczyć się w szkole i mają nieduże przychody. Negatywną przesłanką jest bowiem dopiero sytuacja, w której mają niezbędne środki utrzymania.

8. W sprawie należałoby zatem ocenić indywidualną sytuację skarżącej w aspekcie przedstawianych przez nią kosztów egzystencjalnego utrzymania, przy uwzględnieniu, że przyznanie i dalsze uzasadnienie renty szczególnej wynikało z jej wieku, a ściślej z tego, że może się uczyć. Uczeń uprawniony do renty rodzinnej może podjąć pracę i przychód będzie podlegał rozliczeniu w odniesieniu do kwoty granicznej (art. 104 ustawy). Jego sytuacja nie jest wówczas tak skrajna, jak założenie decyzji, że każdy przychód powoduje od razu ustanie prawa do renty wyjątkowej. Negatywną ocenę potęguje również to, że decyzja żądająca zwrotu świadczenia sięga wstecz i obejmuje niekrótki okres. Jeżeli więc skarżąca zarabiała niedużo i uzyskany przychód w całości był przeznaczany na czynsz za pokój i opłaty licznikowe, to nie musi to prowadzić do stwierdzenia, że otrzymywana renta szczególna nie miała już swojego uzasadnienia, gdyż łączny dochód nie musiał wystarczać na niezbędne środki utrzymania. Przychód z zatrudnienia na ¼ etatu w sytuacji skarżącej opisanej w uzasadnieniu, przy potrzebie wynajmu pokoju i utrzymania, może nie być równoznaczny z posiadaniem niezbędnych środków utrzymania, zwłaszcza że skarżąca dalej pobierała naukę.

9. Uprawniona jest zatem teza, że ustanie prawa do renty rodzinnej przyznanej w drodze wyjątku wynika z decyzji o wstrzymaniu prawa do dalszej renty. Natomiast niezasadne może być stwierdzenie, że osiągnięcie już tylko

jakiegokolwiek (nieznacznego) przychodu zawsze powoduje utratę (ustanie) prawa do takiej renty i pozwala żądać zwrotu renty wcześniej pobranej jako nienależnego świadczenia, gdy renta i przychód nie wystarczały na niezbędne środki utrzymania w rozumieniu art. 83 ust. 1 ustawy emerytalnej.

Z tych motywów orzeczono jak w sentencji (art. 398¹⁵ § 1 k.p.c.).

as